

ОСНОВИ ЗІСТАВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ПОВСЯКДЕННОГО ВЖИТКУ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розкрито семантичні особливості номінативних одиниць на позначення предметів повсякденного вжитку в сучасній англійській та українській мовах.

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується підвищеною увагою до проблеми лексичної семантики [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Важливе місце посідає проблема вираження семантичних відмінностей лексики на матеріалі різних мов. Питання зіставного вивчення одиниць лексичного рівня споріднених і неспоріднених мов викликають особливий інтерес, тому що особливо у слові найбільш яскраво відображена специфіка національних мовних систем. Порівняльний аналіз дає можливість розкрити своєрідність рідної мови й культури на фоні інших мовних картин світу [8].

Джерела контрастивного вивчення мовних культур беруть початок у лінгвістичній філософії В. фон Гумбольдта, який вважав, що порівняльне вивчення мов може привести до правильних та суттєвих висновків про мову, розвиток народів та становлення людини, якщо воно стане самостійним предметом, спрямованим на виконання своїх завдань і досягнення цілей [9: 21]. Вивченню національно-мовних відмінностей присвячені праці В. Скалічки, М. Трубецького, Е. Сепіра та інших класиків лінгвістики [10; 11; 12]. Наприкінці ХХ століття увага приділялася розвитку контрастивної лінгвістики [2; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20]. Отже, зусилля сучасних дослідників спрямовані на вивчення спільного й національно-специфічного в різних мовних картинах світу, що, в свою чергу, потребує системного аналізу особливостей кожної з зіставлених мов, які можуть опинитися поза увагою дослідника при вивченні лише однієї мови. Саме цим зумовлюється актуальність дослідження, спрямованого на встановлення семантики лексичних одиниць на позначення предметів повсякденного вжитку в сучасній англійській та українській мовах.

Проведений аналіз ґрунтується на засадах сучасної когнітивної лінгвістики [21; 22]. Згідно з її постулатами знання існують у людському мозку у формі концептів [23: 90-92]. Останні можуть фіксуватися в мові за допомогою лексичних одиниць, які групуються в лексико-семантичні поля (ЛСП) на основі схожості значення.

Метою нашого дослідження є контрастивне вивчення ЛСП "Предмети повсякденного вжитку" у сучасній англійській та українській мовах.

ЛСП становить собою ієрархію його конститuentів. Так, ЛСП поділяються на менші складові – так звані лексико-семантичні групи (ЛСГ), підведені під певну тему [24: 14]. ЛСГ, в свою чергу, поділяються ще на менші складові, лексико-семантичні підгрупи різного рангу [25: 27]. Між компонентами поля існують як вертикальні, так і горизонтальні зв'язки. Останні виявляються між наступними ЛСГ ЛСП "Предмети повсякденного вжитку" в сучасній англійській та українській мовах:

- ЛСГ "Кухонні прилади, посуд і т.д.", наприклад: англ. spoon, plate, glass, squeezer, frying pan, etc.; укр. ложка, тарілка, склянка, соковижималка, сковорода та ін.;
- ЛСГ "Меблі", наприклад: англ. chair, cupboard, bookshelf, stand, bed, etc.; укр. стілець, буфет, книжкова полиця, стійка, ліжко та ін.;
- ЛСГ "Одяг", наприклад: англ. T-shirt, gown, scarf, coat, skirt, etc.; укр. теніска, халат, шарф, пальто, спідниця та ін.;
- ЛСГ "Інструменти", наприклад: англ. scythe, mattock, jack, file, smoother, etc.; укр. коса, сапа, домкрат та ін.;
- ЛСГ "Побутова техніка", наприклад: англ. computer, tape-recorder, mixer, video-camera, iron, etc.; укр. комп'ютер, магнітофон, міксер, відеокамера, праска та ін.

Між ЛСГ і підгрупами різного рангу прослідковуються вертикальні зв'язки, що зображені на схемі 1.

Лексичні одиниці, що складають лексико-семантичне поле, функціонують як самостійно, так і як частини мовних одиниць фразового рівня (фразеологічні одиниці, ідіоми, сленгові та паремійні (прислів'я, афоризми) тощо). У складі фразеологічних одиниць лексичні одиниці на позначення предметів повсякденного вжитку носять переосмислений характер і більше не номінують предмет. Хоча, з іншого боку, саме фразеологічні одиниці є багатим матеріалом для дослідження національно-культурної специфіки відображення об'єктивної реальності. Розглянемо як приклад лексичну одиницю англ. *ax(e)*/укр. *сокира*. Внаслідок переосмислення частини значення англ. "ax" утворюється фразеологічна одиниця "ax to grind", що означає "власні інтереси", тоді як укр. "сокира" слугує матеріалом для утворення фразеологічних одиниць "знайти сокиру під лавкою", "відставити себе під сокиру". Тобто, один і той же предмет у двох мовах асоціюється з різними явищами та переосмислюється по-різному. Бувають однак випадки, коли предмет переосмислюється однаково в двох мовах, наприклад: *to crack (to punish) the bottle* – розчавити пляшку, *winuti, перепустити по чарці* [27: 125]; *new broom sweeps clean* – нова мітла чисто мие [27: 378], *to tighten one's belt* – затягнути пояс тугіше [27: 765].

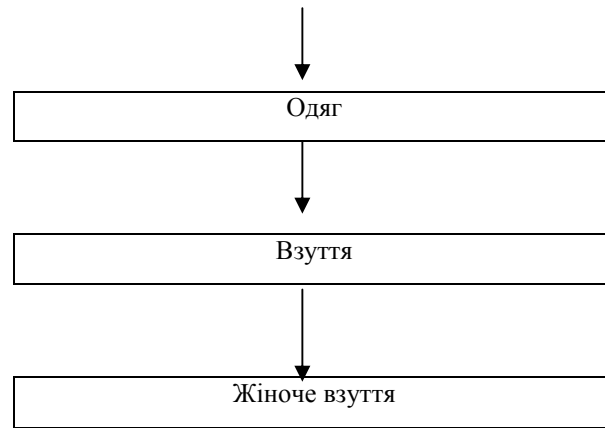

Схема 1.

ЛСП "Предмети повсякденного вжитку" в сучасній англійській та українській мовах складається з 5 лексико-семантичних груп та 40 лексико-семантичних підгруп різного рангу, між якими існують вертикальні та горизонтальні зв'язки. Лексичні одиниці на позначення предметів повсякденного вжитку функціонують як самостійно, так і як частини мовних одиниць фразового рівня.

Перспектива нашого дослідження вбачається у більш детальному контрастивному вивченні ЛСП "Предмети повсякденного вжитку" в сучасній англійській та українській мовах у лінгвокогнітивному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вежицкая А. Сопоставление культур посредством лексики и прагматики. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 297 с.
2. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология. – М., 1977. – 264 с.
3. Кочерган М.П. Контрастивна лексична семантика і мовна картина світу// Проблеми контрастивної лінгвістики. Тези міжвузівської наукової конференції. – Кіровоград, 1993. – С.124-125.
4. Назаров С.М. Національно-позначена фразеологія як об'єкт контрастивного дослідження (на матеріалі німецької та української мов) // Актуальні аспекти порівняльного вивчення мов і літератур: Зб. наук. пр. – К.: КГПІИЯ, 1991. – С.167-170.
5. Русецкая Л.А., Гетьман З.А. Слово сочетание как номинативная единица в аспекте контрастивной типологии романогерманских языков // Проблемы слово сочетания. Тезисы межвузовской конференции. Ч 1. – Пятигорск, Изд-во ПГЛУ, 1992. – С.217-221.
6. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. – М.: Просвещение, 1989. – 254 с.
7. Левицький А.Е., Славова Л.Л. Порівняльна типологія російської та англійської мов. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2005. – 204 с.
8. Дробаха Л.В. Національно-культурна специфіка назв птахів в українській та німецькій мовах: Автореф. дис... канд. філол. наук.: 10.02.17. – К., 2003. – 20 с.
9. Гумбольдт В. Фон. Избранные труды по языкознанию. – М.: Наука, 1984. – 397 с.
10. Скаличка В.О. О современном состоянии типологии // Новое в лингвистике. – 1963. – Вып. 3.
11. Сэпир Э. Язык. Введение в изучение речи. – М. – Л.: Соцэкгиз, 1934.
12. Трубецкой Н.С. Избранные труды по филологии. – М., 1987. – 559 с.
13. Жлуктенко Ю. О. Порівняльна грамати́ка української та англійської мов. – К.: Радянська школа, 1966. – 160 с.
14. Ярцева В. Н. Контрастивная грамматика. – М.: Наука, 1981. – 111 с.
15. Ярцева В. Н. Сопоставительно-типологические исследования синтаксиса и его роль в изучении языков // Modern linguistics and language teaching. – Budapest, 1975.
16. Ярцева В. Н. Типология языков и проблема универсалий // Вопр. языкознания. – 1976. – №2.
17. Вежицкая А. Семантические универсалии и описание языков. – М.: Языки славянской культуры, 1999. – 780 с.
18. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари, 1996. – 411 с.
19. Korunets I.V. Contrastive typology of the English and Ukrainian languages. – К.:Lubid, 1995. – 239 с.
20. Швачко К.К., Терентьев П.В., Янусян Т.Г., Швачко С.А. Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков. – К.: Вища школа, 1977. – 148 с.
21. Кубрякова Е.С. Язык и знание. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
22. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: Истоки, 2001. – 192 с.
23. Краткий словарь когнитивных терминов / Под ред. Кубряковой Е.С. – М.: Диалог – МГУ, 1997. – 245 с.
24. Нижегородцева-Кириченко Л.А. Лексико-семантическое поле "Интеллектуальная деятельность": опыт концептуального анализа (на материале существительных современного английского языка): Дис... канд. філол. наук. – К., 2000. – 285с.
25. Вердиева З.Н. Семантические поля в современном английском языке. – М.: Высшая школа, 1986.- 20 с.
26. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / Лит. ред. М.Д. Литвинова. – М.: Рус. яз., 1984. – 944 с.
27. Баранцев К.Т. Англо-русский фразеологический словарь. – М.: Рус. яз., 1984. – 944 с.

Матеріал надійшов до редакції 4.05.2005 р.

Иванов А.А. Основы сопоставительного исследования лексических единиц обозначающих предметы быта в современном английском и украинском языках: сопоставительный аспект.

В статье анализируются семантические особенности лексических единиц обозначающих предметы быта в современном английском и украинском языках.

Ivanov A.O. Fundamentals of contrastive research of lexical units denoting things of everyday use in Modern English and Ukrainian: comparative aspect.

The article dwells upon semantic peculiarities of lexical units denoting things of everyday use in modern English and Ukrainian.